

SOCIETAT CATALANA DE COMUNICACIÓ. INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

V JORNADA DE RECERCA EN COMUNICACIÓ DELS PAÏSOS CATALANS ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ AL SERVEI DE LA DEMOCRÀCIA: PRESENT I FUTUR

Intervenció de Dr. Xavier Marzal Felici. Catedràtic de Comunicació Audiovisual i Publicitat. Universitat Jaume I

Sessió 3: Les bones pràctiques públiques nacionals

Moltes gràcies per l'invitació a aquesta Jornada de Recerca, que arriba en un moment molt oportú, quan s'està qüestionant l'existència dels serveis públics més elementals, no sols els mitjans de comunicació de titularitat pública.

Venint del País Valencià en uns moments realment complicats, quan ens han privat de tots els mitjans de comunicació en valencià o en català (TV3, Ràdio 9, TVV i Catalunya Ràdio), com no podria ser d'una altra manera, vull demanar disculpes perquè faré un èmfasi especial en el cas concret de RTVV.

En primer lloc, voldria subratllar que a l'hora de debatre aquest tema de "les bones pràctiques públiques", a l'àmbit dels mitjans de comunicació, no deixa de sorprendre'm que hagi arribat un punt en el que es consideren **bones pràctiques** el pluralisme informatiu, la qualitat dels continguts o l'accés i la participació de la ciutadania a la oferta radiotelevisiva pública. Hem arribat a un punt en que aquest tipus de valors es consideren altament positius, quan haurien de formar part substancial del que ha de ser un servei públic. En aquest sentit, cal assenyalar que hem arribat a un nivell de deteriorament molt preocupant a les radiotelevisions públiques, en general, i RTVV ha estat un exemple de com no s'ha de gestionar una radiotelevisió pública.

Avui, 21 de febrer de 2014, comença a ser efectiu el procés de liquidació de RTVV. És el dia en que els sindicats han estat convocats pels gestors del procés de tancament d'aquesta radiotelevisió pública per a debatre l'acomiadament de 1.600 treballadors. Per tant, és un dia molt trist i molt dur per a tots els que hem cregut i creiem en la necessitat de l'existència de mitjans de comunicació públics.

Si hem de parlar d'àmbits on els mitjans públics exerceixen un lideratge en les bones pràctiques, podríem assenyalar que són els mitjans de comunicació públics els que ofereixen informació i serveis que els mitjans de comunicació privats no poden o no estan en condicions de poder oferir, per la seua naturalesa comercial. En aquest sentit, la desaparició de la radiotelevisió pública valenciana està deixant un buit molt important entre una part notable de la ciutadania que ja no té la possibilitat de rebre informació sobre el nostre país, sobre tot allò que està passant al nostre entorn.

Per a parlar d'àmbits on els mitjans de comunicació públics han d'aplicar amb rigor bones pràctiques públiques, en un sentit ampli, podem recordar el "**Decàleg de bones pràctiques de la comunicació local pública**" que va dissenyar el **Laboratori de Periodisme i Comunicació per a la Ciutadania Plural de la UAB** en 2003, i que

jo trobe plenament escaient en aquests moments. En aquell document, s'exposen algunes idees que jo considere fonamentals, i que podríem contraposar amb el que ha passat amb RTVV.

-Els mitjans de comunicació públics han d'actuar com a elements cohesionadors del municipi, territori o comunitat cultural.

RTVV va destacar, des del principi, per ser un mitjà de comunicació dissenyat a imatge i semblança de RTVE. En realitat, totes les radiotelevisions públiques autonòmiques van començar amb un plantejament molt similar, i amb una gran voracitat d'audiències, sense assumir en claretat que naixien com a serveis públics que havien de satisfer necessitats socials i culturals que RTVE no podia oferir.

-Han d'informar d'una manera veraç, plural i transparent.

Des del primer moment, RTVV es va convertir, com ha passat amb la majoria de radiotelevisions públiques a Espanya, en un instrument de control polític i en un aparell de propaganda.

No obstant això, s'ha de recordar que RTVV va ser la primera televisió autonòmica que va crear un Comité de Redacció en 1997, que va servir de referent a la resta de radiotelevisions públiques de l'Estat. Cal assenyalar que la creació d'instruments com aquests són especialment útils per a protegir als professionals de la informació de les ingerències polítiques. No obstant això, encara que l'Estatut de Redacció continua vigent fins al tancament de RTVV, fins i tot publicat al Diari Oficial de la Comunitat Valenciana (com a annexe del Conveni Col·lectiu, l'última vegada el 10 de febrer de 2010), la seua efectivitat es pràcticament nul·la.

-El mitjans de comunicació públics han de ser un referent informatiu per a la ciutadania. La única ràdio i televisió pública que emitia en valencià (és a dir, en català) –i no tot el temps, com és ben sabut per tots– era un *referent informatiu per a la ciutadania*, un dels elements que cal esperar d'un mitjà de comunicació públic com RTVV.

El nivell de manipulació informativa va arribar a un punt tan evident de manipulació que bona part de la ciutadania va donar l'esquena a la seua radiotelevisió pública. Molta gent com jo no erem espectadors d'eixa radiotelevisió, on la informació s'entenia en dos claus principals: el *folklorisme* i la *espectacularització* de les notícies. El nivell de desafecció de la ciutadania cap a RTVV va arribar a ser tan notable que quan Alberto Fabra va a anunciar el seu tancament, després de fer-se pública la nul·litat de l'ERO, el 6 de novembre de 2013, la reacció dels ciutadans va ser molt tèbia. Cal destacar que Fabra va prendre eixa brutal decisió, amb enquestes d'opinió molt precises que indicaven que a un 80% dels valencians no els importava si RTVV tancava a no.

-Han de fomentar el debat públic per a la participació democràtica.

Mai ha estat així, en el cas de la radiotelevisió pública valenciana. Per exemple, els programes de debat a TVV, amb o sense públic, no han buscat mai aquest principi elemental, i molt necessari per a la salut de qualsevol territori.

-El mitjans de comunicació públics han de promoure les activitats de la societat civil i l'associacionisme.

La retransmissió de festes i d'altres esdeveniments lúdics de la vida pública eren eixos principals de la programació de RTVV (retransmissions de les mascletaes, l'ofrena a la Verge a les Falles, de les desfilades a la Magdalena, la cremà de les Falles o de les Fogueres, etc.).

Escola Valenciana, una de les associacions civils més importants de la Comunitat Valenciana que defensa l'ensenyament en valencià, i boicotejada pel poder polític des de fa molts anys (especialment, amb els governs *populars*), va ser convidada a participar per primera vegada en un debat a RTVV pocs dies abans del tancament de RTVV, després de 24 anys d'emissions. Pot semblar una anècdota, però jo crec que és molt elocuent sobre com funcionava aquesta radiotelevisió.

-El mitjans de comunicació públics han d'evitar el partidisme i la falta de professionalitat.

En el cas de RTVV, aquest principi s'ha trencat des del primer dia. El partidisme ha estat presidint la gestió d'aquesta radiotelevisió pública. Podem recordar com en la etapa socialista, quan dirigia Amadeu Fabregat RTVV, a la redacció dels informatius va circular una llista de 500 paraules que no havien d'utilitzar-se perquè semblaven o sonaven massa "catalanes".

Eren temps en els que es va unflar un fals debat sobre la identitat lingüística, assumpte que torna a ser actualitat amb el problema de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i la publicació del seu diccionari, fa pocs dies.

No obstant això, cal dir que una part gens menyspreable dels treballadors de RTVV eren i són bons professionals. Tenim tendència a pensar que la realitat és en blanc i negre.

-El mitjans de comunicació públics han de despertar l'interés de la ciutadania.

Han passat ja gairebé tres mesos, i molts valencians ja no recorden RTVV. La majoria de mitjans de comunicació no parlen del tema. La creació de RTVV va ser aprovada per unanimitat de tots els grups polítics del Parlament Valencià en 1984 (cap abstenció ni vot en contra). El 27 de novembre de 2013, un sol grup parlamentari, el Partit Popular de la Comunitat Valenciana (amb un 20% dels seus diputats imputats en diferents causes judicials sobre corrupció política), va aprovar la llei que permetia el tancament de RTVV, sense buscar cap consens ni solucions al problema.

-El mitjans de comunicació públics han de funcionar a través d'òrgans de gestió participatius.

Els òrgans de gestió han sigut polítics, o propis d'un comissariat polític. El Consell d'Administració de RTVV mai no ha estat format per professionals dels camps de la ràdio i la televisió. Ni amb els Governos de Lerma, ni amb els d'Olivas, Camps o Fabra. Els pocs professionals de la ràdio i la televisió que han estat consellers no han tingut oportunitat de participar en les decisions, o han sigut convidats de pedra, seguint la ferma disciplina de partit imposada per l'actual sistema polític (*partitocràtic*, més que *democràtic*). Ni tan sols l'últim Consell d'Administració de RTVV, amb Rosa Vidal, va comptar amb una majoria de membres conformada per professionals dels mitjans de comunicació, amb experiència reconeguda i alta competència professional.

Ningú no ficaria en dubte que un Consell d'Administració de qualsevol empresa, pública o privada seriosa, ha de comptar amb gent ben preparada i experimentada professionalment en el sector productiu de que es tracte.

Els Consells d'Administració de RTVV mai no han gestionat la radiotelevisió, només han servit de corretja de transmissió del poder polític, la qual cosa és inadmissible, perquè les seues responsabilitats són enormes. I no només tenen responsabilitats els representants del partit polític que governa a la Generalitat: els representants dels partits a l'oposició al Consell d'Administració de RTVV haurien d'haver paralitzat el seu funcionament, amb contínues dimissions voluntàries, si no hi havien possibilitats de negociació. Finalment, davant els nombrosos casos de corrupció i els desmans al si de molts Consell d'Administració (especialment, a l'àmbit de les empreses públiques, particularment a les Caixes d'Estalvi que han estat afonades i saquejades pel poder polític de torn), el govern de Rajoy va aprovar un Reial Decret-Llei (20/2012) de "mesures per a garantir l'estabilitat pressupostària i de foment de la competitivitat", on es fa un èmfasi especial en les responsabilitats fins i tot penals que tindran els consellers d'aquest tipus d'entitats, que hauran de respondre amb el seu patrimoni, si fan una gestió econòmica irresponsable dels fons públics, el que hauria d'haver estat així des de sempre. Per tant, podem afirmar que els mitjans de comunicació públics no han respectat un principi tan elemental com el d'assegurar una gestió professional dels recursos econòmics de la institució, garantint un equilibri elemental entre ingressos i despeses, objectiu de qualsevol consell d'administració "normal". En aquest sentit, en el cas de RTVV no mai han hagut òrgans de participació ciutadana, ni al Consell d'Administració ni en altres possibles plataformes com podrien ser al si d'un Comité o Síndic de Greuges per a defensar els drets dels telespectadors i oients. Tal vegada aquest és un dels reptes fonamentals que tenen davant els mitjans de comunicació públics.

-S'han de gestionar ajustant-se a les possibilitats econòmiques de cada municipi.

Aquest principi ha estat vulnerat des del primer dia, però de manera brutal amb l'arribada d'Eduardo Zaplana com a President de la Generalitat des del 1995. Disposat a reduir una plantilla sobredimensionada de 650 treballadors i a reduir un dèficit inasumible de 30 milions d'euros en 1995, quan va estrenar el seu càrrec, va introduir el principi de que fora la RTVV, com a ens públic amb autonomia, per a que generara el seu propi deute, evitant així que eixe deute pugués aparèixer al deute dels comptes autonòmics. La "bomba" de rellotgeria va estar activada aleshores. Al 2010, la Unió Europea obliga a modificar aquesta pràctica al Consell de la Generalitat Valenciana. D'aquesta manera, ha aflorat un dèficit que arriba a 1.350 milions d'euros en 2013. Com diu el professor Ramón Zallo, "Zaplana va preparar la bomba, Camps va ficar la metxa i Fabra ha detonat l'explosiu".

Així doncs, resulta ben complicat parlar d'àmbits de bones pràctiques en el cas de les terres valencianes, d'on vinc jo.

Pel que fa als **països de la Unió Europea que estan marcant les tendències**, és ben clar que el referent són les radiotelevisions públiques del nord d'Europa, des de la BBC fins a les televisions dels països escandinaus. La clau està en que hi ha una separació molt clara entre la gestió dels mitjans de comunicació públics i els interesos partidistes de la política. És evident que qualsevol tipus de gestió té una dimensió política. El problema és quan es polititza la gestió fins a nivells insoportables (perquè

també als països del nord d'Europa també hi han interaccions entre la gestió dels mitjans de comunicació i la política).

Per tant, podríem afirmar que una bona part dels problemes que estem patint pel que fa a la qualitat dels mitjans de comunicació públics, tenen relació directa amb la pròpia conceptualització o definició d'allò públic a la nostra societat. El pensament neoliberal contemporani està influït de forma molt notable en el canvi de mentalitat, sobre tot als països del sud d'Europa. I no podem perdre de vista que aquest tipus de pensament neoliberal és el que està darrere de ficar entrebancs a la creació o manteniment d'instruments de control o de regulació dels espais públics, de manera que se'ns fa creure que "regulació" i "lliure mercat" són termes incompatibles

No podem oblidar que els mitjans de comunicació, siguin públics o privats, ocupen un espai públic que, per tant, han d'estar sotmesos al seu control, per evitar que puguin haver distorsions o males pràctiques. Per això, l'existència de reguladors com els Consells Audiovisuals formen part de la normalitat en els països més avançats del món pel que fa als sistemes comunicatius públics i privats.

Per altra banda, les **bones pràctiques en l'escenari mediàtic digital** es poden definir com aquelles que es refereixen especialment a les relacions entre els mitjans de comunicació i la participació de la ciutadania. Cal esperar que cada vegada hi haja més participació dels ciutadans en la gestió dels mitjans de comunicació públics, i que els comptes i la gestió dels recursos humans i materials siguin cada vegada més transparents. La figura del defensor de l'espectador és un element clau que hauria de estar present en totes les radiotelevisions públiques.

Finalment, pel que fa a **les tendències de futur**, no podem ser massa optimistes amb l'escenari actual, donat que darrere de tota la problemàtica que he assenyalat avui hi ha un problema de fons: per a que hi haja un sistema comunicatiu saludable ha d'haver una societat amb un mínim nivell cultural, conscient de la importància que tenen els mitjans de comunicació públics per a la salut de la nostra democràcia.

El dèficit democràtic està en la base de tot el que està passant: l'educació i la cultura són peces clau per a revertir aquesta situació. I ací ens trobem amb una situació paradoxal: l'actual **classe política** (*quina expressió tan lamentable, per retratar la nostra realitat sociopolítica*), còmoda amb una ciutadania ignorant i acrítica, ben dòcil gràcies a uns mitjans de comunicació manipulats, tanmateix no pot deixar d'invertir en el progrés educatiu del país, del que depén la competitivitat econòmica i el futur creixement, en un nou model de societat que s'ha de basar en la **economia del coneixement**.

En aquest sentit, cal assenyalar que les noves tecnologies de la comunicació – internet, les xarxes socials, el periodisme ciutadà, etc.– que fan possible la circulació i l'accés a la informació i el debat públic, són uns aliats d'excepció en el llarg camí cap a un sistema comunicatiu públic mínimament saludable.